

**BO‘LAJAK TASVIRIY SAN’AT O‘QITUVCHISINI KASBIY
TAYYORLASHDA INDIVIDUAL TA’LIMNING NAZARIY ASOSLARI**

Otajanova Mardona Shodlikovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 2-kurs magistranti

Tasviriy san’at va amaliy bezak san’ati ta’lim yo‘nalishi

otajonovamardona99@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada individual ta’limning nazariy asoslarini tahlil qilish va asoslash va bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligi haqida yozilgan. Maqolada o‘quvchilarning ijodiy-pedagogik mulohazalarini rivojlantirishga qaratilgan ta’lim jarayonini individuallashtirishning asosiy jihatlarini qamrab oladi. Bundan tashqari, ish tasviriy san’at sohasidagi o‘quv jarayonini individuallashtirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik usullarni o‘rganadi.

Аннотация: В данной статье написано об анализе и обосновании теоретических основ индивидуального образования и профессиональной подготовки будущего учителя рисования. В статье освещены основные аспекты индивидуализации образовательного процесса, направленного на развитие творчески-педагогического мышления учащихся. Кроме того, в работе исследуются современные педагогические методы, направленные на индивидуализацию образовательного процесса в области изобразительного искусства.

Abstract: This article is written about the analysis and justification of the theoretical foundations of individual education and professional training of a future art teacher. The article highlights the main aspects of individualization of the educational process aimed at developing creative and pedagogical thinking of students. In addition, the work examines modern pedagogical methods aimed at individualizing the educational process in the field of fine arts.

Kalit so‘zlar: individual, pedagogika, standart, voqelik, tasviriy san’at, texnika.

Davlat standartiga ko‘ra tasviriy san’at ta’limi mazmuni boshlang‘ich sinflarda quyidagi to‘rt yo‘nalishda bayon etilgan:

1. Borliqni idrok etish.
2. Badiiy qurish-yasash.
3. Naturaga qarab tasvirlash.
4. Kompozitsion faoliyat.

Beshinchi-yettinchi sinflarda esa u quyidagi uch yo‘nalishda o‘z aksini topgan:

1. San’atshunoslik asoslari.
2. Naturaga qarab tasvirlash.
3. Kompozitsion faoliyat.

Mazkur yo‘nalishlar bo‘yicha tasviriy san‘at o‘quv predmetini o‘qitishda har bir o‘qituvchi asosiy e‘tiborni nimalarga qaratilishini bilib olishi kerak bo‘ladi. Tasviriy san‘atni o‘qitishda o‘qituvchining e‘tibor berishi lozim bo‘lgan asosiy jihatlar quyidagilardan iborat:

1. O‘quvchilarni borliqdagi (tevarak-atrofdagi) va san‘at asarlaridagi nafosatni ko‘rishga, idrok etishga va undan zavqlanishga hamda qadrlashga o‘rgatish.
2. Bolalarni ijodiy, abstrakt, mantiqiy fikrlashga, ayniqsa ijodiy qobiliyatlari va fantaziyalarini o‘stirishga yo‘naltirish.
3. Tasviriy, amaliy, me‘morchilik san‘atlari yuzasidan nazariy, biroq umumiy, elementlar bilimlar berish.
4. O‘quvchilarda kuzatuvchanlik, ko‘z xotirasi, chamalash, fazoviy tasavvur kabi shaxs uchun muhim bo‘lgan sifatlarni o‘stirish.
5. Rasm va naqsh, haykal ishlash yuzasidan tasviriy malakalarni o‘stirish.
6. Estetik his-hayajonni tarbiyalash va rivojlantirish.
7. San‘atga qiziqishni o‘stirish va muhabbatni tarbiyalash.

Bu vazifalar maktabda tasviriy san‘at darsini olib boruvchi har bir o‘qituvchini mutaxassis bo‘lishligini talab etadi. Chunki, standart mazmuni mutaxassis o‘qituvchilar uchun mo‘ljallab tuzilgan.

Tasviriy san‘at o‘qitishning butun tizimi asosida kuzatish usuli yotadi. Ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning muvaffaqiyati bolalarning o‘z atrofini kuzatish, voqelik hodisalari o‘rtasidagi aloqalarni o‘rnatish, umumiy va individuallikni aniqlash qobiliyatini qanchalik yaxshi rivojlanishiga bog‘liq.

Ammo dars oldidan o‘tkazilgan kuzatishlar ko‘rgan narsalarni tasvirlash imkoniyatini to‘liq ta‘minlay olmaydi. Bolaga tasvirlashning maxsus usullarini, turli vizual materiallardan foydalanish usullarini o‘rgatish kerak. Faqat sinfda tizimli o‘qitish jarayonida bolalarning qobiliyatlari to‘liq shakllanadi.

Bolalar bog‘chasida tasviriy san‘at darslarida turli xil usul va usullar qo‘llaniladi, ular ko‘rgazmali va og‘zaki bo‘linadi. Bolalar bog‘chasiga xos bo‘lgan maxsus texnikalar guruhi o‘yin texnikasidan iborat. Ular vizual va so‘zlardan foydalanishni birlashtiradi.

O‘qitish usuli, pedagogikada qabul qilingan ta‘rifga ko‘ra, berilgan vazifani hal qilishda yagona yondashuv bilan tavsiflanadi va ushbu darsdagi bolaning ham, o‘qituvchining ham barcha faoliyatining xarakterini belgilaydi.

O‘qitish usuli - bu darsdagi faoliyatning barcha o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlamaydigan, faqat tor tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan ko‘proq xususiy, yordamchi vositadir.

Ba‘zan individual usullar faqat texnika sifatida harakat qilishi va umuman darsdagi ish yo‘nalishini aniqlamasligi mumkin. Misol uchun, agar dars boshida she‘r (hikoya) o‘qish faqat topshiriqqa qiziqish uyg‘otish va bolalarning e‘tiborini jalb qilish

uchun mo‘ljallangan bo‘lsa, bu holda o‘qish o‘qituvchiga tor muammoni hal qilishda yordam beradigan texnika bo‘lib xizmat qildi. Vazifa - darsning boshlanishini tashkil qilish.

Har qanday odam o‘z kuzatishlaridan odamlar o‘rtasida inson faoliyatida aniq namoyon bo‘ladigan katta individual psixologik farqlar mavjudligini biladi. Masalan, bir kishini qiziqtiradigan va hayajonga soladigan narsa boshqa odamda bir xil munosabatni keltirib chiqarmaydi. Ko‘proq odamlar faoliyati natijalarida individual farqlar ko‘rinadi, ba‘zi odamlarning yutuqlari boshqalar uchun juda qiyin yoki hatto erishib bo‘lmaydigan bo‘lib chiqadi. Individual farqlar inson faoliyatining barcha sohalarida fanda, san’atda, har qanday amaliy faoliyatda namoyon bo‘ladi. Bu farqlarni kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarining tasviriy faoliyatida ham kuzatish mumkin. Tasviriy san’atni o‘qitishning nisbatan bir xil sharoitlarida turli maktab o‘quvchilarining bilimlarni o‘zlashtirish muvaffaqiyati bir xil emas. Maktab o‘quvchilarining yosh xususiyatlari asosan nima tipik ekanligini, ya’ni ma’lum bir yoshdagi, jinsdagi bolalarning xatti-harakati va faoliyatiga xos bo‘lgan narsalarni, ularning tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlarining o‘ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Kichik maktab o‘quvchilari uchun xarakterlidir, bu ularning o‘ynash, muloqot qilish, o‘rganish, televideniya videolari, filmlar, sport, musiqa va to‘garaklar faoliyati jarayonida nisbatan tezlashtirilgan ma’naviy rivojlanishidir. Bu yoshdagi bolalar maktabda o‘qishga bo‘lgan qat’iyati, harakat va ishlarda nisbatan mustaqilligi, taqlid qilish, tevarak-atrofdagi olamni idrok etishda emotsionallikning kuchayishi, tasviriy faoliyatga barqaror qiziqishi bilan ham ajralib turadi. Kichik maktab o‘quvchilarida tipik shaxsdan ustun turadi, lekin bolaning ma’lum moyilliklari va uning hayotiy tajribasining xususiyatlari bilan birgalikda u o‘ziga xoslik va o‘ziga xoslik elementlarini o‘z ichiga oladi.

Pedagogik mahorat bolani har safar mustaqil qaror qabul qilishi, topshiriqni inobatga olgan holda tasviriy faoliyatni tashkil etishi, o‘z ishining natijalarini doimiy nazorat qilib borishi va baholashi kerak bo‘ladigan holatga keltirishdan iborat.

Boshlang‘ich maktab yoshi - istisnosiz barcha bolalarning intensiv aqliy rivojlanishi yoshi. I - IV sinflarda maktab o‘quvchilarining aqliy rivojlanishining yuqori ko‘rsatkichlari intellektual iste’dodni emas, balki aqliy rivojlanish normasini va yoshga bog‘liq rivojlanishning tabiiyligini tavsiflaydi. Biroq, kichik yoshdagi bolalarga xos bo‘lgan bu hodisa bolaning individualligining boshqa har qanday namoyon bo‘lishini boyitadi. Psixologiyaga ko‘ra, ko‘rib chiqilayotgan kichik maktab o‘quvchilarining yoshi muhim ahamiyatga ega, chunki: birinchidan, bu yoshda bilim poydevori qo‘yiladi; tabiiy xohishlarni ro‘yobga chiqarish uchun imkoniyatlar paydo bo‘ladi, ikkinchidan, organizm rivojlanishining xuddi shu davrida keyingi sharoitlar ta’sirida to‘liq rivojlanishi mumkin; uchinchidan, xuddi shu yoshda barcha keyingi rivojlanish uchun zarur bo‘lgan moyilliklar shakllanadi.

Buyuk rassom-pedagog P.P.Chistyakov shunday degan edi: “O‘quvchini, uning xarakterini, uning rivojlanishi va tayyorgarligini bilish kerak, bunga qarab unga to‘g‘ri yondashuvni topish kerak. Bitta o‘lchamni hammaga sig‘dira olmaysiz. Siz o‘quvchini hech qachon qo‘rqitmasligingiz kerak, aksincha, unga o‘ziga bo‘lgan ishonchni singdiring, shunda u o‘z shubhalari va hayajonlarini o‘zi boshqarmasdan tushunadi. Yo‘l-yo‘riqning asosiy maqsadi o‘quvchini bilim olish yo‘liga solib qo‘yish va uni bu yo‘lda barqarorlik bilan olib borishdan iborat bo‘lishi kerak. O‘qituvchida o‘quvchilar nafaqat talabchan o‘qituvchini, balki do‘stlarini ham ko‘rishlari kerak. Maktab amaliyotida, jismonan oddiy o‘quvchini ba‘zan “to‘liq qobiliyatsiz” deb atasa, bunday bolalar ko‘pincha darslarda o‘qituvchilarning ko‘z o‘ngida qoladilar, ular o‘zlari ko‘proq rasm chizishadi.

Mashhur rus o‘qituvchisi P.P.Blonskiy o‘qituvchining bolaga bo‘lgan munosabatini uning kasbiy mahoratining asosiy mezonini deb hisoblagan: “Endi men bilan bolalar va ularning psixologiyasi haqida gapiradimi yoki yo‘qmi, qanday o‘qituvchi borligini tezda tushunaman. U dasturlar, boshqaruv talablari, metodlar va boshqalar haqida gapiradimi yoki yo‘qmi. "Maktab endi ta’limni individuallashtirishga muhtoj, bunda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida do‘stona tushunish o‘rnatiladi, bu kichik odamda ijobiy his-tuyg‘ularni uyg‘otadi, o‘zini chizishdagi muvaffaqiyatsizliklar ham unchalik chidab bo‘lmas bo‘lib ko‘rinmasa, uning harakatlariga ishonch hosil bo‘ladi. Bolaning bilimi va tushunchasi o‘qituvchi qo‘liga bolalarning qalbini ochish, qobiliyat va iste’dod sirlarini ochish imkonini beradigan material beradi.

Bolani bilish murakkab fan bo‘lib, bu bilimlardan pedagogik ishda foydalanish fidoyilikni, ijodkorlikni, o‘z qarorlarini talab qiladigan yuksak san’atdir, bu fiziologiya va psixologiya, pedagogika bo‘yicha bilimlarning butun majmuasidir. Amaliyot shuni ko‘rsatdiki, bugungi kunda bolalar har xil ekanligiga hech kimni ishontirishning hojati yo‘q, shuning uchun sinfdagi maktab o‘quvchilarini “yaxshi” va “yomon”, “muvaffaqiyatli” va “muvaffaqiyatsiz” deb ajratmaslik uchun ko‘p ish qilishimiz kerak. Har bir sinfdagi rasm chizish jarayonida ba’zilariga qanday boshlash kerakligi batafsil tushuntirilishi kerak, ba’zilar so‘ramasdan chizishlari mumkin, biri nima deyishni bilmasa ham qo‘lini uzatadi, ikkinchisi esa biladi, lekin jim turadi, ba’zilar tezkor javob tezligiga ega, boshqalari ishlashga sekin. Vizual faoliyatda bolalar tabiiy muhitni boshqacha idrok etadilar va uni boshqacha tahlil qiladilar, ular turli qobiliyatlarga ega, turli e’tibor, xotira, tasavvur va boshqalarga ega. Turli talabalar oxir-oqibat o‘qituvchidan o‘qitishga boshqacha yondashuvni talab qiladi. Pedagogikada hali ko‘p e’lon qilingan, ammo amalda kamdan-kam qo‘llaniladigan individual yondashuv. Odil savol tug‘iladi: o‘z ishini yaxshi biladigan bitta o‘qituvchi o‘zining 30 nafar shogirdining har birining individual xususiyatlarini hisobga oladimi? Aniq javob berish qiyin, chunki yagona javob “kerak”. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki,

aqliy rivojlanishida jiddiy buzilishlarga ega bo‘lmagan deyarli har qanday maktab o‘quvchisi rasm chizishi mumkin, shuning uchun turli maktab o‘quvchilarini boshqacha o‘rgatish kerak.

Boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarning idroki va tafakkuridagi individual farqlar tufayli boshlang‘ich sinflarda tasviriy san‘at darslari ta‘lim va tarbiyaning alohida bosqichini tashkil qiladi. Bolalarning fikrlashi aniq va hissiydir. Ularning atrofdagi obyektlar va hodisalarni idrok etishlari ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularda ko‘rish va vosita-motor tajribasi birgalikda mavjud. Bularning barchasi bolalarning tasviriy faoliyatida maxsus, bolalarcha tasvirlash usullari mavjudligini belgilaydi. Bola faqat asta-sekin malakali tasvirlash texnikasiga o‘tishi mumkin.

Tasviriy san‘atni o‘qitish jarayonida quyidagilarni hisobga olish kerak: 1) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini; 2) eng muhim manfaatlar, chunki ularda hissiy tamoyilning roli ayniqsa katta. Tasvirlar uchun modellar, naqshlar, mavzularni taklif qilishda siz nafaqat ma‘lum ta‘lim vazifalarini, balki bolaning imkoniyatlari va qiziqishlarini ham hisobga olishingiz kerak; 3) darslar davomida bolalarga taklif qilinadigan individual topshiriqlar. Hozirgi vaqtda tasviriy san‘atni o‘qitishning roli va uning maktabda butun o‘quv jarayoni uchun ahamiyati ortib bormoqda.

Bolajak tasviriy san‘at o‘qituvchisini kasbiy tayyorlashda individual ta‘limning ahamiyati haqida quyidagilarni qayd etish mumkin:

1. O‘quvchining individual xususiyatlari va ixtiyoriy ko‘nikmalarni o‘rganish.
2. Shaxsiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash.
3. Kreativlik va fikr o‘yini rivojlanishi
4. Muloqot va qo‘shimcha yondashuvlar.
5. O‘quvchining o‘z ustida ishlashi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Индивидуальный подход в обучении младших школьников изобразительному искусству / Сейткали Абдикадырович.
2. Методы и приемы обучения изобразительному искусству / Шиварова Полина Сергеевна
3. Х Э Султанов. (2023). Методика преподавания прикладной графики в художественно-образовательных учреждениях республики Узбекистан. PEDAGOGS Jurnal, 32(2), 4–8
4. Х Э Султанов. (2023). Талабалар фаоллаштиришда халқаро ҳамкорликни ривожлантиришнинг таъсири. PEDAGOGS jurnal 34 (3), 73-78
5. Бердиев Достон Абдувоитович, Султанов Хайтбой Эралиевич Тасвирий санъатда кластер ёндашуви сифатида стеам таълимини татбиқ этиш// научный журнал Интернаука/ часть 7. Москва, 2022 № 15(238) - ст 13-14

ердиев Достон Абдувоитович Кластер ҳамкорлигида ташкил этилган тасвирий санъат тўғарақларнинг таълим-тарбия соҳасидаги аҳамияти // INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific online conference (23rd March, 2023) – Canada, Ottawa : "CESS", 2023. Part 19–24 p.

7. Berdiyev Doston Abduvoitovich. (2023). TASVIRIY SAN’ATNING FANLARARO ALOQALAR TIZIMIDAGI O’RNI. *PEDAGOGS Jurnal*, 31(1), 142–148.
8. Abduvoitovich B. D. Tasviriy san’atda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati //So‘ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi. – 2023. – T. 6. – №. 4. – С. 54-58.
9. Berdiyev Doston Abduvoitovich. (2023). Steam ta’limini tatbiq etish orqali tasviriy san’at fanini o‘qitish metodikasi mazmunini takomillashtirish usullari. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(18), 187–193.
10. Berdiyev Doston Abduvoitovich 2023. Umumta’lim maktablarida tasviriy san’atni o‘qitish muammolari (Tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi tarixi). *Scientific Impulse*. 1, 9 (May 2023), 520–527.
11. Utkirova Mamura Faxridin qizi. (2023). Maktab o‘quvchilarini badiiy– ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda tasviriy san’atning o‘rni. *PEDAGOGS Jurnal*, 36(1), 127–132.
12. Narimanova Shodiya Sadulla qizi. (2023). Tasviriy san’at mashg‘ulotlarida integratsiyaga asoslangan ta’limning ahamiyati . *PEDAGOGS Jurnal*, 36(1), 133–138.
13. Бердиев, Д. (2023). Кластер ёндашувига асосланган ўқитувчиликнинг талабаларни касбий фаолиятга тайёрлашдаги аҳамияти. INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the Topic: “Priority Areas for Ensuring the Continuity of Fine Art Education: Problems and solutions”, 1(01). Retrieved from
14. Abduvoitovich, B. D. (2024). Tasviriy san’at orqali bolalarda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish. *PEDAGOGS*, 51(1), 112-114.